

NAPOMENE UZ NEKOLIKO DOSAD NEPOTVRĐENIH STAROGRČKIH ELEMENATA U JADRANSKOM IHTIOLOŠKOM NAZIVLJU

Poznata je i pokazala se osnovanom konstatacija, da se među lingvističkim svjedočanstvima o starijim stadijima možemo, pored toponomastičkih ostataka i potvrda, najviše pouzdavati u sačuvana imena životinja i biljaka, a naročito, ako je područje njihova rasprostriranja ograničeno, jer se ta imena, a navlastito ona, koja označavaju u kulturnom i ekonomskom pogledu nevažne vrste¹⁾, s nevjerojatnom žilavošću odupiru inovacijama, grčevito braneći onaj ostatak terena, na kojem su još u upotrebi.

Pokušat ćemo u ovih nekoliko napomena ukazati na dosad nepotvrđene ihtiološke nazive grčkih klasičnih pisaca, koji su se do naših dana uspjeli održati na pojedinim točkama naše obale i oduprijeti se, uz više ili manje prilagođivanja, svim uzastopnim navalama novijih jezičnih slojeva, koji su u valovima jedan za drugim prekrivali otoke i kopno istočnoga Jadrana. Takovo prilagođivanje novom jezičnom sustavu različitog je intenziteta. Ako je ono u tolikoj mjeri potpuno, da se stariji elemenat — u našem slučaju grčki ili latinski — sasvim suobrazio novoj sredini, preuzevši izvanjski oblik neke njezine riječi, a nastavivši da i dalje označava svoj stari pojam, u tom se slučaju nalazimo pred pojavom t. zv. pučkih analoških kreacija, pučke etimologije, kontaminacija i sl. To se dogodilo, na pr. sa grč. ῥόμβος²⁾, koje je preko *rub* prešlo u hrv. *rubac*, t. j. zaodjenulo se u hrv. oblik (koji nešto sasvim drugo znači) i nastavilo označavati u određenom kontekstu isto ono, što je označavao i grč. ῥόμβος, naime ribu nazvanu u sistematici *Rhombus maximus* CUV.

Međutim, ima slučajeva, gdje adaptacija novom jezičnom sustavu nije išla toliko daleko ili barem ne toliko, da bi se stari elemenat sa svojom fonetskom masom naprosto pretopio u drugu riječ, već se zaustavio na jednom stadiju, na kojem predstavlja

¹⁾ W. v. Wartburg *Die Entstehung der romanischen Völker*, Halle/Saale 1939, str. 21.

²⁾ ῥόμβος „zvrk“ kao ime ribi potvrđeno je od Elijana, Ateneja i dr. Kod nas je najraširenije u oblicima *romb*, *rombac*, *rumbač*.

samostalan oblik, koji se u određenoj sredini osjeća kao riječ s točnim semantičkim sadržajem, koja se ne naslanja ni na koje značenje, koja se ni s kakvim drugim oblikom ne može tumačiti. Ona je tada, kako se to u lingvistici kaže, nemotivirana, jer izvan sebe same nema drugog oslonca.

Ulogu pučke analogile u prilagođivanju jadranskih ihtioloških naziva pokušali smo prikazati na drugom mjestu³⁾, a ovdje ćemo ukazati na nekoliko oblika, koji taj utjecaj nisu s ovog ili onog razloga u presudnoj mjeri pretrpjeli, a ipak su se održali od Aristotelovih vremena do danas, najčešće šćućureni u kakvom zaklonjenom zakutku Dalmacije ili Crnogorskoga primorja. Oni će biti sitan otok opkoljen sa svih strana elementima novijeg sloja: jedan će jezični sloj prekriti drugi, a s tom će promjenom u govorni jezik date točke ući za istu vrstu drugi naziv, i taj će se proces superstracije ponoviti i po dva puta, ali će se prvotni elemenat i nadalje odupirati i, osamljen i pritajan, doživjeti naše vrijeme. Ili, da se poslužimo terminologijom Bartolijeve spacijalne lingvistike, prethodna i konzervativna faza, koja pokriva veoma ograničenu areu, opkoljena je novijom ili inovatorskom fazom ili fazama, kojih je area naravno, neusporodivo prostranija.

Na pitanje, zašto je tome tako, Bartoli odgovara svojim normama o areama. Prihvaćajući njegovo učenje, nastojat ćemo pokazati, da su se kod našeg ihtiološkog nazivlja starogrčka imena, koja su nekad prekrivala daleko veće područje, sačuvala i odrvala latinskim, slavenskim, dalmatskim i mletačkim inovacijama na onim mjestima, koja nisu bila na glavnim putevima ili na važnim raskršćima, već daleko od gradova i ribarskih središta, dakle na onom, što Bartoli naziva *area più isolata* ili *territorio meno esposto alle comunicazioni*⁴⁾.

Možda će biti jasnije, ako to pokušamo ilustrirati⁵⁾.

Jadranska istočna obala poznaje kao nazive za riblju vrstu *Clupea sprattus* L., t. j. za jednu podvrstu sardele, oko 15 denominacionih tipova, koji počivaju uglavnom na osnovama HALEX (REW 4001), MEDIANUS (REW 5452), PISTARE (REW 6536), SARDA (REW 7603), SARGUS (REW 7605) i *papalina*. Ova različita imena i njihove izvedenice, kako će se lako moći razabrati iz *Atlasa jadranskih riba*, prekrivaju čitavu istočnu obalu

³⁾ U radu *Action adaptatrice des créations analogiques sur les éléments grecs et latins de la nomenclature ichtyologique de l'Adriatique orientale*, koji će izići u prvom svesku *Godišnjaka* Balkanološkog instituta u Sarajevu.

⁴⁾ Uspor. Matteo Bartoli *Introduzione alla neolinguistica* str. 3 i d.; *Dalmatico e albaniano-romano in Italia e Croazia passim* i M. Bartoli i G. Vidossi *Saggi di linguistica spaziale*.

⁵⁾ Građa u svezi sa imenima riba, koju ovdje iznosim dio je materijala sakupljenog za *Atlas jadranskih riba*, a sakupio ga je ili autor ili suradnik Oceanografskog instituta FNRJ u Splitu Š. Zupanović ili obojica zajedno.

Jadrana⁶⁾). Međutim, u morskom rukavu, koji se duboko uvukao u kopno između Neretvanskog primorja i poluotoku Pelješca, živi još i danas jedan nastavljac starogrč. ἔγγραυλις, koji nam je u više varijanti potvrđen kod pisaca (Elijan, *De Nat. Anim.* 8, 18, sholije uz Aristofana *Equ.* 642 i uz Opijanoviu *Hal.* 4,470). U Trpnju se *Clupea sprattus*, naime, zove *granguliš*, koji oblik očito nastavlja Elijanov ἔγγραυλις. Svi se leksikografi i ihtiolozi slažu u identifikaciji ἔγγραυλις sa ἑγκρασίχολος (Aten. 300 f i Aristotel *HA* 6,15) i sa ἀφύη⁷⁾, a ova dva posljednja imena su nedvojbeno utvrđena kao nazivi za podvrste obitelji *Clupeidae*. Osim toga Gaza (1400—1475) prevodi Aristotelov ἑγκρασίχολος sa *encraulis*, dok su ihtiolozi jednoj od tih podvrsta dali sistematsko ime *Engraulis encrasicolus*, a ta se ista podvrsta i danas u Izraelu naziva *afian*⁸⁾ (ἀφύη⁹⁾).

Prema tome, a budući da nema ni fonetskih prepreka izvođenju *granguliš* od ἔγγραυλις, u ovom se našem nazivu mora vidjeti jedna od prethodnih i konzervativnih faza, koja se sačuvala samo u Trpnju, i to zahvaljujući izoliranom položaju ovog mjesta, udaljenog i od morskih puteva i od centara profesionalnog ribarstva, koji bolje nego ijedan drugi faktor djeluju neprestano u smislu nivelizacije i uniformiranja ribarske nomenklature.

Još kojih tridesetak kilometara dublje u istom rukavu u mjestu Dubi nalazimo za podvrstu cipla *Mugil chelo* CUV., u doba prije njegova mriještenja, isto tako usamljeni i samo ovdje potvrđeni naziv *šargujak*. Ovo ime treba oštro lučiti od veoma brojnih nastavljača lat. SARGUS (REW 7605), koji kod gotovo svih današnjih mediteranskih naroda označava različite pripadnike obitelji *Sparidae*, a i kod nas je zastupan sa nazivima *sarag*, *serag*, *šarag*, *šark* i *šaržić*, i to uvijek kao oznaka za *Sargus Rondeletii*, *S. vulgaris* ili *S. annularis*. U ovom ga značenju poznaje i današnji grčki pučki jezik¹⁰⁾, samo što to može biti i posuđenica iz talijanskoga, kao i brojna druga imena riba (μαρμπούνη, φιάμουλα, σκορπίνα, παπαγάλος i t. d.). Aristotel, naprotiv, poznaje σάργος kao oznaku podvrste iz obitelji *Mugilidae* (κεστρέως). O toj identifikaciji ne može biti sumnje, jer on izrijeком kaže: ἀρχονται δὲ κύειν τῶν κεστρέων οἱ μὲν χελῶνες τοῦ Ποσειδεῶνος, καὶ ὁ σάργος, καὶ ὁ σμύζων καλοῦμενος, καὶ ὁ κέφαλος κούουσι δὲ τριάκοντα ἡμέρας (H. A. 5,11). Po njemu su, dakle,

⁶⁾ Zapadna obala Jadrana, ako se izuzme jakinski oblik *parazzola*, ne pokazuje ni jedan polazni oblik, koji ne bi bio zastupljen kod nas.

⁷⁾ Uspor. Stephanus III 30;

⁸⁾ Uspor. *Document de travail N° 9 A* pripremljen za III sastanak *Conseil Général des Pêches pour la Méditerranée* specijalne organizacije UN za poljoprivredu i ishranu (FAO), Monaco, 19. listopada 1954.

⁹⁾ Svakako još treba razjašnjenja izvođenje tal. *acciuga* i hrv. *incun* od grč. ἀφύη; uspor. P. Skok *Zeitschr. f. rom. Philologie* 50,523 i 54,473.

¹⁰⁾ Th. de Heldreich *Faune de Grèce*, Athènes 1878, str. 84: σάργος za *Sargus Rondeletii* CUV.

χελών, σάργος, (σ)μύζων i κέφαλος različite vrste κεστρεύς-a¹¹). I naše *šargujak*, prema tome, budući da se radi o ciplu (*Mugil chelo*), treba svrstati među sačuvane grčke elemente u jadranskoj ihtiološkoj nomenklaturi. Dočetak-ak lako se daje objasniti, jer u istom selu isti *Mugil chelo* u doba kada je *praegnans*, t. j. kroz travanj i svibanj, nosi ime *rusajak* ili *rusajski cipol*, budući da u to doba padaju Duhovi ili, kako ih tamo narod zove, *Rusaje*¹²). Dovođenje u vezu i tumačenje s našim *šaren* nije dopustivo, kad je u pitanju cipal, riba jednolične tamnosive, škriljave boje, pa se osnova *šarg-* može tumačiti samo sa grč. σάργος, za što u ovom slučaju nema ni fonetskih ni semantičkih prepreka.

U sličnim uvjetima kao *granguliš* < ἔγγραυλις i *šargujak* < σάργος sačuvao nam se samo na jednoj među više od stotinu ispitanih točaka i *marinjan*, naziv u šoltanskom selu Grohotama za *Crenilabrus ocellatus* C. V. I Grohote su zabačeno mjesto, udaljeno od putova i po formaciji stanovništva neribarsko naselje. U ovome *marinjan* skloni bismo bili vidjeti grč. μαρίνος, samo što nam u ovom slučaju ihtiološka identifikacija nije onako nedvojbeno utvrdiva kao u dosad navedenim primjerima. Aristotel govori (HA 6,17 i 8,19) o ribi μαρίνος, o načinu njena oplođivanja i štetnom utjecaju prečestih kiša na tu vrstu, dok iz Hesihija znamo, da se zove još i κίθαρος, ali sve je to malo da bismo je točno odredili. Gaza je prevodi ili bolje reći latinizira jednostavno u *marinus*. Prema Aristotelovim karakteristikama i kontekstu ihtiolozi misle, da bi se moglo raditi o kojem pripadniku obitelji *Percidae*. Ukoliko bi to bilo točno, naš *marinjan*, koji spada među *Labridae*, ne bi mu bio odveć daleko. Međutim, iako se grč. μαρίνος ne da točno sistematizirati, može se ipak tvrditi, da naše *marinjan* u fonetskom pogledu nastavlja grčki naziv, pa sve ako i nema kontinuiteta u značenju. Osim fonetskog poklapanja u prilog toj pretpostavci govorila bi činjenica, da je *marinjan*, jednako kao i *granguliš*, poznat samo na jednom mjestu, i to u izoliranom i ribarski neznačajnom naselju, a da osim toga označuje riblju vrstu nikakve kulturne i ekonomske vrijednosti, a takvu je vrstu predstavljao, po svemu sudeći, i grč. μαρίνος.

U četvrtom od primjera, s kojima bismo htjeli potkrijepiti tvrdnju, da su se mnogi starogrčki elementi u ihtiološkom nazivlju mogli izolirano sačuvati na pojedinim točkama naše obale čak i onda kad su za dotičnu vrstu sasvim prevladale denominacije iz drugih jezičnih slojeva, zadržat ćemo se na usamljenom nazivu *rena*, kojim se u Brni, malom ribarskom naselju na južnoj

¹¹) Ovo mišljenje zastupaju u svom zajedničkom radu i lingvist H. A. Hoffmann i ihtiolog D. S. Jordan (*Proceedings of the Academy of Natural Sciences of Philadelphia*, 1892, str. 252); uspor. nadalje Heitzovo izdanje *Aristotelis Opera omnia*, Vol. V *Index* str. 913, kao i Gaffiot *Dict.* s. v. *sargus* „sorte de muge“.

¹²) uspor. REW 7376 i Miklošič u *Sitzungsberichte* bečke Akademije 46, 386.

obali otoka Korčule, označavaju dvije međusobno srodne ribe iz podrazreda *Chondropterygii* (hrskavače), i to *Raja macrohynchus* RAF. i *Raja oxyrhynchus* L. Nema sumnje da se ovdje u pitanju leksema radi o nastavljanju grč. ῥίνη, koje nam je kao naziv ribe obilato potvrđeno kod pisaca (Aristotel H.A. 5,5; 5,10; Atenej 319d; Plinije 32,150 i dr.). Primarno je značenje „Feile“, „lime“, dok je riblje ime sekundarno („squala dont la peau rugueuse [cf. τραχυδέρων Epich.] servait à polir le bois et le marbre“ Boisacq *Dict. étym. de la langue grecque*, str. 841¹³). Aristotelova i Atenejeva ῥίνη identificirana je kao *Squatina laevis* CUV. To nam potvrđuje i Petrus Bellonius (*Rhinam Graeci, Latini Squatinam, Galli Angelum marinum vel Angelotum vocant*¹⁴), a i današnja upotreba istog naziva na mjestima, gdje se ῥίνη zadržalo u narodnom jeziku. To je u prvom redu novogrč. ῥίνα, koje po podacima Hoffmanna (o. c., 236) na atenskoj ribarnici znači *Squatina squatina* H. i sicil. oblik *rina* s istim značenjem (Carus *Prodromus faunae mediterraneae* II 515). Međutim, naša *rena* ne označava vrstu *Squatina laevis*¹⁵), već srodnu, ali ipak različitu ražu *Raja oxyrhynchus*.

Ako želimo odgovoriti na pitanje, kako je do ove promjene značenja došlo, moramo uočiti dva niza okolnosti. Prvo, naš je oblik *rena* oštro ograničen na Brnu; sa svih je strana opkoljen drugim denominacionim tipovima, koji označavaju ovu ražu; Brna je jedino naselje na južnoj obali Korčule, i to samo sezonsko naselje ribara iz sela Smokvice, koje leži u unutrašnjosti otoka i, kako sam imao prilike utvrditi, veoma je konzervativno u čuvanju grčkih elemenata u slučajevima, kad su oni u svim drugim naseljima na otoku sasvim iščezli i zamijenjeni novijim riječima. Drugo, isti ovakav prijelaz značenja dogodio se, vjerojatno iz jednakih pobuda, i u Turskoj i na Cikladskom otočju. U Turskoj, naime, *rina balık* znači *Dasyatis pastinaca*¹⁶), dok ῥίνα na Cikladima označuje podvrstu raže *Raja flossada* RISSO¹⁷), a drugdje po Grčkoj i sklat i ražu (uspor. ῥίνα· ὁ ἰχθὺς ῥίνη ἢ βαρίς. Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. (Γεώργ. ΖΕΥΓΩΔΗ) Ἀθήναι 1933, str. 2109)¹⁸).

¹³) „*Squatus dictus quod sit squamis acutus. Unde et eius cutē lignum politur*“ (Isidori *Etym.* 12, 6, 37).

¹⁴) Petri Bellonii Cenomani *De Aquatilibus* libri II (editio 1552) str. 78.

¹⁵) Ova se riba na Jadranu najčešće naziva deminutivnim izvedenicama od lat. SQUATUS (REW 8204): *šklat, sklač, slač, slat* kao i mlet. posuđenicama *škvain, škvajina*; uspor. P. Skok *Od koga naučiše jadranski Jugosloveni pomorstvo i ribarstvo?* Split 1933, str. 55.

¹⁶) Uspor. citirani dokumentat FAO 9 A str. 2.

¹⁷) Dr. Erhard *Fauna der Cykladen, Erster Theil: Die Wirbelthiere.* Leipzig 1858.

¹⁸) Da su dvije vrste (ῥίνη i βαρίς—βάτος) smatrane veoma bliskima, vidi se iz Aristotelova mišljenja, po kojem bi među njima dolazilo i do križanja; plod toga križanja je ῥινόβατος (usp. lat. squatinoraja): „τῶν μὲν οὖν ἄλλων ἰχθύων παρὰ τὰς συγγενείας οὐδὲν ὥπται συνδιαζόμενον, ῥίνη δὲ

Kad to znamo, pokušajmo razjasniti prijelaz značenja. Do njega je, po našem mišljenju, došlo u jednom starijem stadiju, kad se u jezičnom osjećaju mogla oznaka ἡ ῥίνη „turpija“ — „riba“ osjetiti i protumačiti kao ἡ ῥίς, ῥινός, t. j. „nos“ — „riba“ ili „riba, koja je karakterizirana osobitim oblikom prednjeg dijela, koji naliči na nos“. Došlo je, dakle, u jednom stadiju, a taj je svakako star¹⁹⁾, do pučkoetimološkog naslanjanja na ῥίς, ῥινός „nos“. Tu nam tvrdnju potvrđuju okolna imena za istu ribu. Navest ćemo ih nekoliko: *nosan* (Lumbarda na istom otoku), *nosatica* (dubrovačka okolica i ušće Neretve), *nosaća* (Govedari i Broce), *dugonosica* (Vis, Komiža).

Ako se uoči, da nam ovaj naziv nije mogao doći iz Južne Italije²⁰⁾, a o nekom se utjecaju novogrčkoga u Brni ne može govoriti, onda nam se mora nametnuti zaključak, da naše *rena* nastavlja grč. ῥίνη, koje je na taj način, bez udjela novogrčkoga i južnotalijanskog greciteta, organskih nastavljača jezika stare Helade i Bizanta, doživjelo u zabitij Brni naše doba.

Ostali se primjeri ne mogu tako sigurno braniti. U sličnim uvjetima potpune izoliranosti zabilježio sam u Velom Ratu na Dugom otoku naziv *mutra* za još jednu hrskavaču, *Myliobatis bovina* GEOFFR., koja se po svim okolnim mjestima zove *kolumbul*, *šiba* ili *biskup*. Baš zbog ovoga *biskup*²¹⁾ skloni smo u nazivu *mutra* vidjeti lat. MITRA (grč. μίτρα) iako se to izvođenje sukobljuje s fonetskim teškoćama (*i* > *u*?). Može se pomišljati i na novogrč. μυταράς „mit großer Nase“ ili na μυτρων „(mürrisches) Gesicht“, jer iz ovog posljednjega potječe mlet. *mutria* „ceffautto“, „faccia brutta e deforme“. Veoma nam malo govori i *kitara*, pučki naziv opet za *Squatina laevis*, u Voloskom, koji je istina zabilježen svega jednom, ali previše na sjever od područja, na kojem nalazimo grčka imena *riba*, da bismo mogli imati osnovanih razloga za tvrdnju, da ovaj oblik nastavlja grč. κίθαρος (Aristotel, Atenej, Opijan, Strabon) „*piscis nomen quem fidiculam Gaza appellavit*“ (Stephanus 4, 1547). Oko Voloskoga, drugdje u Istri i u Mlecima ova se *riba* zove *violin*, a kako se ne može pretpostavljati ni iz geografskih ni iz fonetskih razloga utjecaj južnotal. greciteta²²⁾, najbolje će biti, ako zaključimo, da je *kitara* ime recentnijeg nastanka.

δοκεῖ μόνη τοῦτο ποιεῖν καὶ βάτος· ἔστι γὰρ τις ἰχθὺς δὲ καλεῖται ῥινόβατος· ἔχει γὰρ τὴν μὲν κεφαλὴν καὶ τὰ ἔμπροσθεν βάτου, τὰ δ' ὀπίσθεν ῥίνης, ὡς γινόμενος ἑξ ἀμφοτέρων τούτων (Hist. anim. 6, 11).

¹⁹⁾ Sophocles (*Greek Lexicon of the Roman and Byzantine Periods* New York 1890) jednako kao ni Du Cange ne bilježe uopće ῥίνη „squatina“.

²⁰⁾ G. Rohlf s u svom *Etym. Wörterbuch der unterital. Gräzität* ne pozna ῥίνη u ihtiološkom značenju, a isto tako ni u svom *Dizionario dialettale delle tre Calabrie* (Halle — Milano 1932).

²¹⁾ Uspor. tal. nazive za istu ribu *pesce prelato*, *pesce vescovo* i španj. *arcobispo*, *pez obispo* (Carus *Prodromus* II 520). Kotor istu ribu naziva *vladika*.

²²⁾ v. Rohlf s *Etym. Wörterbuch d. unterital. Gräzität* 998 i 997.

Značajno je za sve dosad navedene nazive, da se za njih može tvrditi, da su se sačuvali samo zahvaljujući svom usamljenom položaju, u naseljima daleko od gradova i središta bilo kojeg značaja. Ovakvih izoliranih ostataka sigurno će se još naći, ma da oni predstavljaju ostatke jednog konstantnog procesa izumiranja i, što god vrijeme više prolazi, manja je vjerojatnoća, da ćemo ih još negdje čuti i zabilježiti. Ono što je najviše pridonijelo njihovu gašenju, bila je činjenica, da u jeziku nisu imali oslonca, bili su nemotivirani nazivi, takozvani *signes arbitraires*, neke vrsti osamljenika, pred kojima, da tako kažemo, „pune riječi“, t. j. one, koje svoje značenje podupiru nečim izvan sebe, imaju nesrazmjernu prednost. Zato su svakome razumljivi *nosan*, *nosatica* i *nosača* mogli svesti naziv *rena*, koji nije bio ničim opravdan, na onaj posljednji pedalj obale oko Brne, gdje mu je samo usamljenost i zabačenost mogla produžiti, ali ne i trajno osigurati život.

U ovom općem izumiranju i prekrivanju grčkih i uopće neslavenskih imena, odrvali su se nazivi onih riba, kojima je ekonomska vrijednost rasprostrla ime po daleko širim područjima nego što je to bila prvotna postojbina tog samog imena. *Salpa* i *sardela*, na primjer, nadživjele su sve etničke sudare i mnogobrojne superstracije, koji su se zbili na historijskoj pozornici Mediterana, štoviše, *sardela* je svojom prehrambenom i industrijskom vrijednošću toliko nametnula svoje ime sredozemnim narodima, da danas na tri kontinenta oko tog mora nema ni jednog naroda, koji bi osnovnu *Clupeidu* nazivao drugačijim imenom.

Od ekonomski manje važnih vrsta isplivali su na površinu samo oni nazivi, kojima je njihova fonetska struktura omogućavala da se uhvate i pripiju uz koju u narodu poznatu riječ i da, tako ispunjeni novim — ma da često neopravdanim — značenjem, nastave živjeti u sklopu novoga jezika s istom vitalnošću kao i svi ostali njegovi sastavni dijelovi. Primjeri tog procesa veoma su brojni, i mi smo na njih ukazali na drugom mjestu, pa ćemo se ovdje ograničiti samo na par starih grčkih imena, koja su nedvojbeno potvrđena kod pisaca, a dosada nisu kod nas zabilježena.

Aristotel, Opijan i Atenej govore nam o ribi, koju oni nazivaju *μορμύρος* ili *μορμύλος*. Odatle i Plinijeva (32, 152) *mormyr* i Ovidijeve (*Hal.* 110) *pictae mormyres*. Uprkos čestom spominjanju, riba se ne može točno ihtiološki identificirati. Međutim, bilo da označava istu vrstu kao i u antičkih pisaca ili neku drugu, naziv *μορμύρος* još uvijek živi u Sredozemlju pa i kod nas, samo što ni u Sredozemlju ni kod nas nije ograničen na neki uski teritorij ili na samo nekoliko mjesta, već je to dobro poznat naziv s velikim brojem varijanti, koji čak označava i više vrsta. Zašto ovdje te brojne varijante i široko područje rasprostiranja, kad se ne radi o vrsti, koja bi bila izuzetno važna, a niti se svojim oblikom ističe između ostalih riba? Zato

što se *μωμύρος*, po svoj prilici posuđenica od nekog mediteranskog naroda²³⁾, u jezicima, koji su ga redom preuzimali, naslanjao na riječi drugih značenja i tako spasio od propasti. Riječi, koje su mu u najnovijim jezičnim slojevima „pozajmile“ svoj oblik, dadu se svesti na dva tipa: MARMOR i MURMUR.

Pogledajmo po Sredozemlju. *Gadus luscus* zove se u Chioggi *mormora*, dok Mleci znaju to ime za *Gadus minutus*²⁴⁾. Mnogo je više *μωμύρος* u upotrebi za vrstu, koju su sistematičari zbog toga i nazvali *Pagellus mormyrus*: *mabre*, *marmo* (Španjolska i Balearsko otočje), *mourme*, *mormeno* (Provansa), *mormoa* (Genova), *marmoro* (Napulj), *mormiro* (Mleci), *mormoro* (Trst), a poznaje ga i Egipat (*mourmar*, *mormar*²⁵⁾). Ako se izuzme *mormora* (Volosko za *Gadus merlangus*), koji je očita posuđenica iz mletačkoga, svi se ostali oblici na području našega jezika odnose na *Pagellus mormyrus*. Oni nisu naročito brojni, jer im konkuriraju naši nazivi *ovca*, *ovčica*. Istra poznaje *mramora*, Sali, Kali i Vrgada *mormora*, Murter i Betina *marmor* i, na kraju, Baošić u Boki *mrmora*. Nojogrčki ima *μωμυούρα* (Atena), *μωμυούρι* (Heldreich *Faune de grèce* str. 85) i *μωμυούριον* (Cikladi), koji se očito naslanjaju na homonimno *μωμυούρα* „γούγγυρος, περιμυούρα“.

Prema tome, za naše se oblike može reći, da istarsko *mramora* i murtersko *marmor* stoje bliže romanskim nazivima, koji se oslanjaju na MARMOR (što je sa semantičke strane opravdano zbog crnkastih pruga na sivosrebrnkastim leđima ove ribe, koja tako zaista naliči na mramor²⁶⁾), dok je bokeljsko *mrmora* bliži grčkim oblicima, ma da je stupanj njegove neovisnosti od njih nemoguće utvrditi. Ta se podjela poklapa i s općom slikom podjele istočnog Jadrana na sfere grčkog i romanskog uticaja u ihtiološkoj terminologiji.

Ni za veoma prošireni naziv *škaram* za *Sphyræna spet* LAC. ne smijemo tražiti porijeklo u usporedbi sa „palcem za veslo“ koji se u čitavoj Dalmaciji naziva *škaram*, već u grč. *σκαρπός*²⁷⁾ „saut“, „bond“ (uspoređ. *σκαίρω*)²⁸⁾, jer vidimo, da u Sredozemlju uvijek pored područja s nazivom „škaram“ postoje za istu ribu na drugim mjestima imena izvedena iz gl. „skakati“. Tako pored *σκαρπός* (Cikladi), *scarmu* (Messina), *scalm* (Malta)²⁹⁾, postoje *salta-muradas*, *salta-bardissas*, *salta-barcas*³⁰⁾.

²³⁾ Boisacq⁴ str. 644.

²⁴⁾ Carus *Prodromus* II 572.

²⁵⁾ Carus *Prodromus* II 633; Barbier *Revue des langues romanes* 52, 116 i 118; REW 5686.

²⁶⁾ „*Veteres a marmoreis maculis et eiusdem albedine Mormyro aut Mormylo nomen indiderunt.*“ P. Bellonius o. c., str. 183.

²⁷⁾ Barbier *Revue des langues romanes* 57, 334.

²⁸⁾ I za mnogo raširenije grč. *σκαρπός* (lat. *scarus*) treba osnovu vidjeti u gl. *σκαίρω*.

²⁹⁾ Uspoređ. i tuški *iskarmoz balık* za istu ribu.

³⁰⁾ Carus *Prodromus* II 561.

Osim toga, teško je vjerovati, da bi se riba, koja doseže i do 1 metar dužine, usporedila s palcem za veslo. *Skaram* je ovdje bio samo najbliži poznati izraz, s kojim se moglo ispuniti i razjasniti nepoznato *σαρδρός*.

Jednako tako spasila se od propasti i Atenejeva *δρακαις*, koja se pretvorila uza sav svoj otrov u našu *draganu*, pa Aristotelov i Opijanov mali *σαρίς* preudesivši se za slavenski jezični osjećaj u *samar*, i tko zna koliko još mi imena smatramo i našim i narodnim, a ona nisu ništa drugo do li tudi oblik u našem jezičnom ruhu.

Međutim i oni, jednako kao i izvanredno rijetki grčki oblici, koji su više manje sačuvali svoj oblik, označujući neznatne ili nevrijedne riblje vrste, važan su nam dokaz, da je i na ovom polju našeg leksika, kao i na mnogim drugim područjima, antika kod nas još uvijek — živa.

Zagreb.

V. Vinja.

RÉSUMÉ

V. Vinja: REMARQUES SUR QUELQUES ÉLÉMENTS DE L'ANCIEN GREC DANS LA NOMENCLATURE ICHTYOLOGIQUE DE L'ADRIATIQUE

En se basant sur le matériel recueilli pour l'*Atlas des poissons de l'Adriatique*, l'auteur traite de quelques noms de poissons attestés par les auteurs de l'antiquité grecque qu'il a trouvés dans la langue des pêcheurs de la Dalmatie où ils continuent à désigner plus ou moins les mêmes espèces. Etant donné que chacune de ces dénominations n'est connue qu'en un seul endroit et que le lieu où l'on a pu la dépister est régulièrement ou bien un village éloigné de toutes sortes de communications ou bien écarté des centres de pêcheurs, l'auteur s'appuie sur les principes des aires linguistiques de Bartoli pour affirmer que c'est seulement grâce au fait de se trouver dans l'*area meno esposta alle comunicazioni* ou dans l'*area più isolata* que ces *phases antérieures* ont pu se conserver. Il s'agit en effet des noms grecs de l'ἔγγραυλις „sorte d'anchois“, du σάργος „sorte de muge“, du μαρίνος et de la ρίνη „sorte de squal“ chez les anciens, mais qui est devenue, grâce à l'action de l'étymologie populaire, qui l'a rapprochée de ῥις, ῥινός, synonyme de raie caractérisée ailleurs par un „nez“ saillant; ils sont tous les quatre représentés en croate d'aujourd'hui. En insistant sur l'intérêt qu'on peut tirer de ces témoignages linguistiques, surtout lorsqu'il s'agit de noms de plantes et de poissons de négligeable valeur alimentaire et économique, l'auteur souligne que dans les processus de superstrations linguistiques et de collisions ethniques qui ont eu pour théâtre le bassin de la Méditerranée, il n'y a que les espèces économiquement importantes qui aient pu garder leur nom intact et même élargir leur aire (sardine, saupe etc.). Parmi les noms d'autres poissons ont survécu ceux auxquels leur structure phonétique permettait un rapprochement analogique quelconque avec un mot de la langue envahissante. Cette deuxième constatation est illustrée par l'exemple du gr. πομπρός qui en Espagne, en Provence, en Italie et en Dalmatie, s'est appuyé sur les notions de MARMOR, tandis que les autres régions l'ont conservé en le faisant assimiler aux notions se rattachant à MURMUR.

Les autres ont péri à moins qu'ils n'aient trouvé refuge dans quelque hameau de pêcheurs écarté et loin de toute voie maritime, comme c'est le cas pour les noms dont s'est occupé l'auteur dans ces lignes.